Oponentský posudek na doktorskou dizertační práci

RNDr. Boris Burcin - Odvratitelná úmrtnost v České republice a její aplikace

Předloženou rozsáhlou práci tvoří devítistránkový úvod, osmistránkový přehled /spíše výklad/ literatury se stránkou terminologie, 14 stránková teoretická část Koncept odvratitelné úmrtnosti s osmistránkovým seznamem literatury. Vlastní část práce představuje pět již dříve publikovaných studií autora /z nich tři společně s T.Kučerou/, a je ukončena obsahově rozšířenými 11 stránkovými závěry s tabulkovou přílohou.

V úvodu vyšel autor ze zařazení otázek úmrtnosti v rámci demografie, vysvětlil logiku návaznosti jejich studia také pro potřeby výpočtů populačních prognóz při stanovení budoucí předpokládané úrovně úmrtnosti. Tyto nutné výpočty očekávaného snižování úrovně úmrtnosti přivedly zkušeného autora řady prognoz k použití konceptu odvratitelné úmrtnosti, která bude hlavním faktorem tohoto snižování.

Následující Přehled literatury ukazuje vývoj konceptu odvratitelné úmrtnosti v posledních více než dvaceti letech z hlediska známých rozdílů v úrovni úmrtnosti v jednotlivých zemích a hlavně podle zařazení příčin smrti v tomto konceptu. V terminologii autor zdůvodňuje použití pojmu odvratitelná ve smyslu pojetí předčasného úmrtí a přejímá používanou hranici 75 let věku. Autorův výklad konceptu odvratitelné úmrtnosti jako nástroje měření kvality zdravotní péče vychází z analýz vývoje úmrtnosti podle příčin smrti podle pojetí různých demografů, jak se postupně vyvíjel v návaznosti revizí Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených problémů /ICD 8-10/, včetně specifikace podle věku, a uvádí různá vymezení odvratitelných příčin smrti. Střízlivě hodnotí různé přístupy, upozorňuje na aplikaci hlavně za velké územní celky i na některé širší možnosti využití.

První zařazenou studii /11 str./ - Úmrtnost - představuje stručná kvalifikovaná kapitola z rozsáhlé analýzy Populační vývoj ČR 2001-2006 /autorský kolektiv členů katedry demografie a geodemografie PřF UK/. Klasickými postupy v ní hodnotí autor průběh procesu úmrtnosti, jeho struktury i projevy v růstu naděje dožití včetně příspěvků jednotlivých věkových skupin, a porovnává vývoj na bázi standardizovaných ukazatelů včetně rozdílů mezi pohlavími a ve srovnání se Švédskem.

Druhá studie /45 str./ publikovaná v angličtině v rámci mezinárodního srovnávání obsahuje po širších charakteristikách okresů ČR analýzu průběhu změn plodnosti a úmrtnosti v územním členění za období 1987-1998 s výpočty distribuce a variability a zařazením 10 okresů s nejvyššími resp. nejnižšími hodnotami úhrnné plodnosti a jejími změnami. Ve stejném pojetí je hodnocen vývoj úrovně úmrtnosti vyjádřené nadějí dožití podle pohlaví rovněž ve čtyřech tříletých obdobích. Sérií kartogramů a tabulek prokazují autoři udržování dost značné variability a ukazují na význam studia regionálních rozdílů pro výpočty populačních prognóz. Studie dala nesporně dobrý obraz jak o situaci v ČR, tak o vysoké úrovni naší demografie.

Ve třetí studii /16 str./ - Vývoj odvratitelné úmrtnosti v ČR v období 1990-2006 autor ukazuje výraznou změnu vnějších podmínek i přístupu obyvatelstva k vlastnímu zdraví. Konceptem odvratitelné úmrtnosti - vývojem pohledů a vymezení - představuje tato studie vstup konceptu odvratitelné úmrtnosti do české demografie. Autor

v ní podává základní informace o vývoji počtů zemřelých ve čtyřech skupinách úmrtí /léčitelné nemoci,s možností předcházení úmrtí, ICHS,odvratitelná úmrtnost celkem ,neodvratitelná/a ve strukturách prokazuje pozitivní pokles zastoupení odvratitelných úmrtí - ve sledovaných 16 letech u mužů o 11 procentních bodů,u žen o 9. Velmi cenné jsou všechny autorovy výpočty /standardizované míry, podle věkových skupin i příspěvky ke změně naděje dožití/ v hodnocení čtyř skupin úmrtí. Podrobná analýza prokazuje úspěchy i možné další rezervy,a vede autora k závěru o zásadním podílu zdravotnického systému na zlepšení zdravotního stavu a tím zrychleného růstu naděje dožití.

Čtvrtá studie /11 str./ - Regionální diferenciace odvratitelné a neodvratitelné úmrtnosti v ČR a její vývoj v období 1987-2006 - je převodem konceptu do regionální polohy ve čtyřech pětiletých obdobích /po převodu na evropský standard populace/. V odvratitelné úmrtnosti klesají maximální i minimální hodnoty a její zastoupení, vzrůstá však variační koeficient : autoři z toho odvozují,že regionální systém je z hlediska úrovně odvratitelné úmrtnosti ještě ve stadiu transformace i že pokračuje vývoj podmínek pro sbližování úrovně podle pohlaví. Z výsledných výpočtů jsou ve studii vymezovány oblasti s nadprůměrnou úrovní,zvláště v dosídlených pohraničních okresech. Na bázi 12 kartogramů je ukázána situace v posledním období a změny od výchozího a v tabulkách i výčet okresů s výpočty podobnosti pořadí. Tím vším prokazují autoři existující prostor pro další pokles úrovně úmrtnosti v obou její základních složkách.

Poslední pátá studie /13 str./ - Strukturální změny úmrtnosti v českých zemích a na Slovensku mezi roky 1991 a 2006- je výborným příkladem pro srovnání situace dvou velkých územních celků,dlouhodobě srovnatelných z hlediska úrovně a struktury úmrtnosti,po vzniku rozdílných podmínek pro další vývoj. Z výsledků studie je zřejmý příznivější vývoj v českých zemích,a to zvláště v odvratitelné úmrtnosti. Hlavním závěrem je zjištění o narůstajícím zpoždění ve vývoji úrovně úmrtnosti na Slovensku,o původních malých rozdílech a vytvoření větších /u mužů na 9 let,u žen na 6-8 let/.

Hutný závěr celé doktorské práce /11 str./ shrnuje celou problematiku,ukazuje přístupy autorů respektujících tři oblasti výzkumu /výběr příčin odvratitelné úmrtnosti,věkový interval předčasnosti úmrtí,dostupnost a kvalita dat/,a tím současně využitelnost výsledků k analýzám úrovně úmrtnosti. Zajímavé je pak srovnání vývoje obou složek úmrtnosti při možném zvýšení věkové hranice na 80 let,i tabulky mezinárodného srovnání. Velmi správné jsou závěry o problematice konceptu odvratitelné úmrtnosti jako perspektivního směru výzkumu úrovně úmrtnosti.

Závěry oponenta
Předložená doktorská práce má po všech stránkách vysokou úroveň
-odbornou tím,že je vynikajícím vstupem této problematiky do české demografie metodologicky i kvalitativním rozšířením analytických přístupů k procesu úmrtnosti
-výpočtovou dokumentací v přehledných tabulkách s vysokou vypovídací schopností
- využitím výstižných grafů,umožňujících syntetické pohledy
- stylisticky pěknou češtinou bez formulačních stereotypů a logicky formulovanými závěry.

V práci jsem nenašel žádné chyby nebo nepřesnosti - ani číselné,ani formulační.Bylo by možné ještě více zdůraznit pojem "odvratitelnost"

ve smyslu jen dočasné odvratitelnosti,posunu úmrtí do vyššího věku /ovšem pak i s možností přesunu do neodvratitelné,při vzestupu úmrtnosti na karcinomy ve vyšším věku/,i více připustit možné nesrovnatelnosti ve zjišťování a kódování příčin smrti /viz srovnání se Slovenskem/. Ale to jsou jen detaily v celkovém hodnocení.

V závěrech práce pro méně zasvěceného čtenáře všech dílčích studií zaniká neskutečně ohromný rozsah vstupů i programů pro provedení publikovaných výsledků. Podobně zaniká i skutečnost,že RNDr.Boris Burcin rozšířil záběr i úroveň české demografie o problematiku odvratitelné úmrtnosti jako první /spolu s ním při aplikaci i Tomáš Kučera jako spoluautor/.

Ze všech hledisek posuzování považuji předloženou doktorskou dizertační práci za výbornou a samozřejmě ji doporučuji k obhajobě.

Praha 27.září 2008

Ing.Milan Kučera